

Caragiale în tonuri de cabaret

Dialog cu compozitorul Dan Dediu

Oana Diana Zamfir

Dan Dediu s-a impus cu autoritate în peisajul artistic românesc și internațional ca fiind un muzician complet, una dintre puținele personalități ale vieții muzicale actuale ce a reușit să combine armonios, la parametri maximi, arta compoziției cu latura interpretativă pianistică, dar și cu pedagogia sau cu abordări muzicologice extrem de valoroase.

Format la București, sub atenta îndrumare a lui Ștefan Niculescu și Dan Constantinescu, Dan Dediu a avut ocazia de a-și completa studiile la Viena, primind influența benefică a compozitorului Francis Burt, o personalitate marcantă a vieții culturale din Austria.

Grant-urile de creație și de cercetare pe care le obține îi confirmă valoarea și îl validează ca artist, iar enumerarea include bursele Herder și Alban Berg – Viena, dar și cele oferite de câteva prestigioase instituții cum sunt IRCAM – Paris, New Europe College – București, Colegiul de Științe – Berlin, Villa Concordia – Bamberg. Toate acestea au marcat pași esențiali în ceea ce privește evoluția componistică a artistului, plasându-l în scurt timp în prim-planul vitrinei culturale românești și internaționale.

Catalogul creației sale include peste 160 de opusuri, ce îmbrățișează o mare varietate de genuri muzicale, iar din această bogată listă menționăm doar câteva piese, menite să ilustreze totodată o amplă diversitate de teme: 5 simfonii (*Lumières secrètes, Embargo, Capriccioso, Simfonia a IV-a pentru vioară obligată și orchestră, Simfonia a V-a*), piese pentru orchestră precum *Narcotic Spaces, Ornaments, Studii-Motto, Spaima, Frenesia, Mantrana, Grana, Verva, Primavera, Rain Music, Atlantis, Levante, Destinal*, ciclul *Hyperkardia*;

concerte pentru saxofon (*Chansons gotiques*), trompetă (*Hymnus phantasticus*), trombon, violă (*Luminișul Urlătorului*), vioară (*Nuferi*), un dublu concert (*Vitrines & vitraux*), un triplu concert (*Febra*) și o concert-operă (*Wagner Under*); 6 cvartete de coarde; muzică pentru pian; coruri; muzică electronică; 4 opere (*Post-ficțiunea*, *Münchhausen*, *Eva!*, *O scrisoare pierdută* – după piesa omonimă a lui Ion Luca Caragiale).

Vom centra însă interviul de față asupra celei mai recente dintre operele compozitorului Dan Dediu, cea care își propune să îl readucă pe Caragiale în cea mai strictă actualitate sonoră. Transpunerea muzicală a comediei la care compozitorul Dan Dediu recurge, se remarcă prin limbajul modern, cu accentuarea notei parodice din textul lui Caragiale, și printr-un amestec neobișnuit de stiluri, ce servește din plin acțiunea și limbajul specific dramaturgului.

Dan Dediu – opera "O scrisoare pierdută" (imagini din repetiție).
Foto: Alexandru Constantinescu

Premiera absolută a lucrării a cărei regii, dar totodată și a cărui libret îi aparțin lui Ștefan Neagrău, a avut loc pe scena Operei Naționale din București, în anul 2012. Munca dedicată acestei piese, după cum a afirmat însuși compozitorul, a demarat încă din anul 2009, Dan Dediu reușind să

definitiveze în trei ani o compoziție a cărei partitură complexă adună între copertile sale peste 600 de pagini.

Oana Diana Zamfir: Printre aspectele care mi-au atras atenția este tocmai durata scrierii operei, această perioadă intensă de trei ani, de la schițarea primelor idei, până la finalizarea propriu-zisă a partiturii, iar apoi până la momentul premierei absolute, din anul 2012. Maestre Dan Dediu, ați întâmpinat dificultăți, într-o primă etapă, în ceea ce privește relaționarea personajelor din lumea lui Caragiale cu universul muzical contemporan?

Dan Dediu: Desigur, la început aveam cu totul alte idei. După ce am primit libretul de la Ștefan Neagrău m-am cam speriat, pentru că nu îmi venea nicio inspirație. Am încercat mai multe începuturi, dar nu mi-a ieșit niciunul cum trebuie. Apoi, cam după vreun an m-am gândit să mă las păgubaș, că nu mergea, mă poticniseam. Cred că "robinetul" inspirației a început să curgă atunci când am renunțat la a mai scrie operă contemporană. Mi-am spus: asta nu e operă, e operetă! Ba chiar: cabaret! Atunci am apelat la dansuri diverse și am reușit să ies din bucla nefericită a blocajului pe care, de fapt, mi-provocasem singur.

Oana Diana Zamfir: Iată o ieșire originală și neașteptată din convenționalismul unui gen poate prea vetust astăzi pentru dramaturgia spumoasă a acestui scriitor. Apetența compozitorilor români pentru scrierile lui Caragiale este o evidență. În prima jumătate a secolului XX, compozitorii români inițiază un demers prin care fac dovada măiestriei lor, a subtilităților armonice și orchestrale originale cu specific național. Printre operele românești de mare valoare inspirate de acest autor se remarcă *O noapte furtunoasă* de Paul Constantinescu, ce are la bază comedia în patru tablouri a lui Ion Luca Caragiale. De altfel, alături de drama muzicală în 3 acte (5 tablouri) a lui Sabin Drăgoi, *Năpasta*, Emil Lerescu creează o operă extrem de complexă, pe textul creației scenice *D'ale Carnavalului* (1978), recurgând și el la scrierile lui Caragiale. Se remarcă, astfel, o preocupare constantă a compozitorilor români de a ilustra sonor textele creațiilor scenice ale acestui scriitor.

Ce v-a determinat să vă îndreptați atenția asupra acestei celebre piese de teatru ce poartă autograful lui Caragiale, și anume *O scrisoare pierdută*? A înclinat în balanța alegerii pe care ați făcut-o bogăția textului și potențialul lui de transpunere în muzică sau poate consonanța lui evidentă cu vremurile pe care le trăim?

Dan Dediu: Nici una, nici cealaltă. Totul a venit pe o filieră conjuncturală. Nu am putut să-l refuz pe Neagrău, și nici pe Tiberiu Soare. La început nu prea aveam chef de Caragiale, pentru că nu-i găseam "șpilul" de loc. Mi-a fost cam frică, recunosc. Plus că, având în distribuție șapte bărbați și o singură femeie mi-a fost foarte greu să fac o operă de trei ore. Am încercat, inițial, să gândesc vreo două roluri în travesti: Pristanda să fie femeie și, la fel, Dandanache. Nu mi-a ieșit această combinație. Era mult prea excentrică. Așa că, după ce am zăbovit îndelung, m-am apucat să schițez prologul, care a început să curgă foarte natural. Atunci mi-am spus: "Ce-ar fi să mă las pe aripile textului și să nu mai opresc muzica să curgă?" Așa am făcut și m-am trezit că, în două luni, terminasem aproape jumătate din actul întâi. Tot așa am scris și restul, rapid și febril, în reducere de pian cu voci, apoi am stat un an și jumătate să orchestrez și să scot știmate. Pe anumite pasaje le-am sărit inițial, apoi am revenit asupra lor și le-am dat altă formă. Bunăoară, tăiasem la început aria lui Cațavencu. Considerasem că e prea multă "gargară" și mult prea mult text. Cu alte cuvinte, nu avem nicio inspirație și dădeam vina pe libret. După ce am terminat prima schiță a actului al doilea m-am gândit că n-ar fi rău să reiau anumite fragmente și să le regândesc. Astfel, am revenit asupra deciziei de a tăia aria lui Cațavencu și cred că bine am făcut, căci mi-a ieșit un fragment muzical de care sunt mulțumit.

Oana Diana Zamfir: Aceste date, din "laboratorul" intim al creației sunt foarte relevante și arată tatonările multiple și drumul sinuos al compoziției muzicale până la "produsul finit". Din perspectiva contemporaneității, se poate afirma faptul că și pentru literați Caragiale poate fi privit ca fiind un subiect cu multe fațete încă neexplorate (printre ei se numără scriitoarea clujeană Marta Petreu, care publică în anul premierei operei

dumneavoastră cartea *Filosofia lui Caragiale*¹). Considerați inițiativa dumneavoastră a se afla într-o oarecare concordanță cu demersurile din lumea literară?

Dan Dediu: Sigur că în lumea literară perspectiva asupra lui Caragiale este permanent în prefacere. De la eseu lui Mircea Iorgulescu până la cartea Martei Petreu, ideile despre literatura lui Caragiale au fost mereu în schimbare și, cred eu, ele se completează permanent, oferind chei de înțelegere ale acestui mare scriitor. Există chiar un eseu al lui Mihai Dinu care demonstrează că *O scrisoare pierdută* este prin definiție o operă și că nu are nevoie de muzică. Academicianul Mihai Dinu a fost la reprezentația operei mele și mi-a dat cartea sa cu dedicație, iar în dedicație a scris, cu mărînimie, că s-a înșelat cu privire la ceea ce a afirmat despre *O scrisoare pierdută*.

Oana Diana Zamfir: Dedicția, cu iz de *mea culpa*, este flatantă, asta înseamnă, cel puțin, că muzica dumneavoastră era în perfectă consonanță cu muzica latentă a scrierii lui Caragiale. Care a fost primul personaj al acestei lumi, merit să pună în evidență moravurile sociale și politice ale vremii, și care a reușit să deschidă, în gândirea dumneavoastră, drumul către conturarea unei viziuni muzicale coerente a întregii opere?

Dan Dediu: Nu știu. Cred că au fost toate odată. Nu m-am gândit. Ele sunt legate, n-am avut cum să le dezleg.

Oana Diana Zamfir: Este adevărat, textul dramaturgului român este foarte organic și nu se lasă ușor "feliat". Cu toate acestea, orice ascultător remarcă faptul că ați ales să caracterizați muzical fiecare personaj printr-un stil diferit. Aveți amabilitatea să dezvăluiți cititorilor care sunt corespondențele și asocierile stilistice pe care le-ați făcut? De exemplu, ritmurile și inflexiunile melodice balcanice devin definitorii în construcția personajului Trahanache. Cum i-ați caracterizat muzical pe ceilalți?

Dan Dediu: Într-adevăr, am încercat să definesc muzical fiecare personaj printr-unul sau mai multe dansuri. Asocierile stilistice și corespondențele sunt de ordinul sutelor, dacă nu chiar al miilor în cadrul întregii opere. Sigur că

¹ Marta Petreu: *Filosofia lui Caragiale*, Ed. Polirom, Iași, 2012.

dominant este tangoul, căci el acaparează esența relației dintre Tipătescu și Zoe, dar este urmat la mică distanță de valsul trist, care poartă pecetea prefăcătoriei lui Cașavencu, dar și a disperării lui Zoe. Hora moldovenească este un alt topos important, legat de sărbătoarea populară, de Cetățeanul turmentat și de turmentații cetățeni din final. Sigur că mai sunt și infuzii de muzică sud-americană, de jazz, de musical, de muzică balcanică, după cum bine ați remarcat. Mi-a plăcut să mă joc și să jonglez cu o multitudine de stiluri și limbaje. Cred că opera este un gen eclectic și că oferă posibilitatea unor sinteze stilistice trans-istorice, dar și unui joc componistic fascinant.

Oana Diana Zamfir: În plus, tocmai acest abil joc al mozaicului de stiluri a adus în contemporaneitate, sub aspect sonor, comedia de moravuri politice scrisă cu peste 130 de ani în urmă. Ați afirmat într-un interviu anterior¹ faptul că, în momentul unui ambuteiaj în traficul bucureștean, ascultând la Radio România Muzical aranjamente după tango-uri de Gardel și Piazzolla, acestea v-au inspirat în creionarea personajului Tipătescu. De ce tocmai acest personaj?

Dan Dediu: Așa mi-a venit, pur și simplu. Am simțit că tangoul îl definește foarte bine pe Tipătescu ca personaj. Am intuit adevărul muzicii sale. Așa cred.

Oana Diana Zamfir: Să consune oarecum acest dans argentinian cu profilul psihologic al respectivului personaj? Tango-ul, un dans al puterii și al seducției pare a se plia foarte bine pe portretul lui Tipătescu – stâlp al puterii, cuceritor, imoral.

Dar să schimbăm registrul discuției și să abordăm și o chestiune de culise a montării spectacolului. Cum s-a desfășurat colaborarea dumneavoastră cu Ștefan Neagrău, în realizarea acestei opere? A răspuns scenariul și regia mozaicului de stiluri muzicale pe care le-ați abordat în partitură?

¹ Interviul realizat pe pagina oficială a Operei Naționale București, în prezentarea spectacolului *O scrisoare pierdută*, de Dan Dediu.
<http://operanb.ro/spectacol/o-scrisoare-pierduta/>

Dan Dediu: Am colaborat foarte bine cu Ștefan. În afară de faptul că în libret a scris indicații de ethos muzical, indicând uneori și anumite fragmente muzicale din anumite opere sau operete, pe care le-am luat sau nu în considerare, regia sa m-a mulțumit pe deplin. Mi-a plăcut că a rezonat imediat cu muzica propusă de mine și a reușit să brodeze o poveste plină de aluzii și gesturi edificatoare, foarte potrivite. Avantajul de a fi realizat libretul s-a văzut și la nivel regizoral, căci atât libretistul, cât și regizorul Ștefan Neagrău a reușit redarea unei viziuni scenice originale, proaspete, încastrând în armătura acestei viziuni o mulțime de conotații, influențe și cunoștințe teatrale, cinematografice și muzicale.

Oana Diana Zamfir: Cum a fost receptat Caragiale printr-un filtru atât de modern, poate chiar neașteptat de policrom pentru unii spectatori? Fac referire la această policromie, deoarece muzica operei *O scrisoare pierdută* reușește să îmbine nu numai stiluri diferite, ci și elemente ale unei orchestre care dispune de o paletă timbrală impresionantă, cu nenumărate culori, ce se alătură vocilor personajelor în a etala o gamă largă de stări emoționale: de la râsul uneori isteric, la plânsul teatral, de la suferință profundă exprimată histrionic, la incomensurabilă bucurie?

Dan Dediu: Cred că spectacolul a fost receptat în general foarte bine. Există o cronică excelentă, de fapt mai mult un studiu de caz al Doinei Uricariu, publicat în ziarul online *Contemporanul*, care înfățișează extrem de pertinent o opinie despre lucrare, opinie formată aplicând un filtru estetic postmodern și care a înțeles munca noastră colectivă într-un mod extrem de profesionist. Au fost și reacții opace, desigur. Oamenii au dreptul la opinie, chiar și atunci când puterea lor de înțelegere e mai scăzută. Dar eu sunt mulțumit de receptarea publică. Mi-a părut bine că interpreții au fost entuziasmați, atât cântăreții, cât și instrumentiștii, ceea ce a făcut ca lucrul la producția operei să fie plăcut și incitant, permanent creativ și pozitiv.

Oana Diana Zamfir: De la premiera *Scrisorii pierdute* au trecut șapte ani și îndrăznesc să aflu dacă în momentul de față aveți în vedere vreun nou subiect pentru o viitoare operă?

Vă gândiți cumva la o recidivă caragealeană, știind cât este de tentant universul versatilor al acestui scriitor?

Dan Dediu: Da, așa este. La început am simțit că trebuie să continui pe această paradigmă. Apoi iarăși mi s-a făcut frică de a nu mă repeta. Dar, dacă ai găsit ceva, un stil nou, o manieră de a te apropia de un text de Caragiale, cred că trebuie consolidat terenul. Așa că, de curând, am primit un nou libret al lui Ștefan Neagrău, după *D'ale carnavalului*. L-am citit și mi-a plăcut la nebunie. Este în versuri cu rimă, excelent construit și foarte economicos. Nu m-am apucat încă de el. Am alte proiecte în care sunt antamat și trebuie să le termin. Când va veni timpul unei noi opere, nu știu să spun. Sper să fie cât mai curând!

Oana Diana Zamfir: Suntem recunoscători pentru informațiile pe care ați avut bunăvoința de a le dezvălui cititorilor, într-un ton colocvial. Sperăm ca interviul nostru să fi trezit curiozitatea publicului de a căuta pe afișe o nouă reprezentare a operei dumneavoastră, ideal pretext de a-i revedea pe scenă pe Farfuridi, Cațavencu, Trahanache și pe Cetățeanul turmentat, evoluând cu dezinvoltură pe scenă, în veșminte sonore „haute couture”, dintre cele mai moderne.

SUMMARY

Oana Diana Zamfir

Caragiale in cabaret tones.

A conversation with composer Dan Dediu

This interview focuses on an outstanding contemporary musical figure, the composer Dan Dediu. Taking as a starting point the opera „A lost letter” („O scrisoare pierdută”), inspired by the play by Ion Luca Caragiale, the dialogue will also explore the lesser-known areas of the musician’s creative laboratory. The composer reveals the sources of his inspiration, the reasons for his choice of subject-matter, and also the ways in which each character has been assigned a different musical style, breaking the conventional boundaries of the genre.

(traducerea rezumatului: Oana Diana Zamfir)